

Zitierhinweis

Šedivý, Miroslav: Rezension über: Dušan Uhlíř, Čas kongresů a tajných společností, Praha: Epoque, 2017, in: Český časopis historický, 2018, 1, S. 233-237, DOI: 10.15463/rec.1256102486

český časopis historický

copyright

Dieser Beitrag kann vom Nutzer zu eigenen nicht-kommerziellen Zwecken heruntergeladen und/oder ausgedruckt werden. Darüber hinausgehende Nutzungen sind ohne weitere Genehmigung der Rechteinhaber nur im Rahmen der gesetzlichen Schrankenbestimmungen (§§ 44a-63a UrhG) zulässig.

i „českého opata“ Ottu Steinbacha z Kranichsteinu jako obhájce náboženské tolerance (1785), nebo „piaristu Mikuláše“¹⁶ Voigta, který prý viděl Husa jako „zcela katolického“. Vzpomíná i Caspara Royka¹⁷ coby autora výroku: „Katolíci by neměli pojímat protestanty jako heretiky, ale jako bratry“ (s. 61). Podle Lehnera se však veškeré naděje na usmíření mezi katolíky a utrakvisty v Čechách rozplynuly po roce 1789 vinou papežství, pro které bylo katolické osvětenství „nebezpečnou směsicí historického relativismu a podezřele pokrokové doktríny“ (s. 62). Dvě strany pak Lehner věnuje tzv. Moravské církvi (Moravským bratřím), která pochopitelně kolegy v USA nemálo zajímá.

Recenzi mohu tedy uzavřít konstatováním myšlenky, která mne napadla již při čtení předchozích Lehnerových publikací: autor záslužně zprostředkovává postupy a závěry středo- a zčásti i východoevropské historiografie anglofonním čtenářům, kteří dnes v jiných (a zvláště malých) jazycích dosti pokulhávají, a proto jsou pro ně závěry Lehnerových knih objevné. V daleko menší míře to však platí pro poučného čtenáře na východ od Rýna. Recenzovaná kniha je tak dalším potvrzením známého rčení „Kolik jazyků umíš, tolikrát jsi člověkem“, které pro historika platí dvojnásob. A neplatí to jen pro historika s malým národním jazykem, ale jak dokazují Lehnerovy publikace, též pro kolegu majícího za svůj první jazyk *lingvu francu* současnosti. A ještě o jedné věci recenzovaná kniha vypovídá: a sice jak obtížné, ne-li nemožné je napsat globální historickou knihu pro všechny.

Jakub Zouhar

Dušan UHLÍŘ

Čas kongresů a tajných společností

Praha, EPOCH 2017, 437 s., ISBN 978-80-7557-087-1.

Jedním z nepřehlédnutelných důsledků současného způsobu hodnocení vědy v České republice je nadprodukce odborných knih, z nichž řada sice splňuje formální kritéria kladená na tento typ prací, ovšem po obsahové stránce některé kvalitativně pokulhávají. Někdy je dokonce ani nelze označit za dobrá populárně naučná díla převlečená do vznešenějšího, tedy odbornějšího, hávu, neboť postrádají to, co je pro literaturu faktu nanejvýš důležité: schopnost představit širší čtenářské obci vybraná historická témata přehledným a čtivým způsobem. O to vzácnější je situace, kdy nová publikace sice svojí formální podobou náleží k literatuře faktu, ovšem po obsahové stránce z této škatulky v pozitivním slova smyslu vybočuje.

Právě toto je případ nejnovějšího literárního počínu moravského historika Dušana Uhlíře, jenž se rozhodl seznámit čtenáře s dramatickými událostmi postnapoleonského období evropských dějin let 1815–1830, ve kterém významnou roli sehrála snaha některých Evropanů o dosažení politických změn ve jménu liberalizace a demokratizace tehdejších vládnoucích režimů. Toto úsilí však naráželo na odpor mnoha panovníků, a proto byly opoziční síly nejednou přinuceny uchýlit se do ilegality. V rámci tajných společností, spolků a sekt pak šířily své myšlenky a připravovaly spiknutí s cílem změnit či dokonce zcela

16 Zde překvapivě česká podoba jména.

17 Ten se těší v současné německé historiografii obzvláštní pozornosti.

zlikvidovat stávající politický systém. Většina těchto pokusů však ve sledované době skončila neúspěšně, neboť byly buď odhaleny ještě ve stádiu příprav, nebo potlačeny v momentě, kdy se protistátní debaty transformovaly do otevřené revoluce. Tento souboj mezi vládami a nespokojenými poddanými byl natolik závažný, že ovlivnil i fungování mezinárodních vztahů, když přinutil evropské mocnosti reagovat na tento problém společným rokováním na čtyřech kongresech z let 1818 až 1822. I proto je název knihy *Čas kongresů a tajných společností* zcela výstižný.

Neméně logické je i vymezení zkoumaného období, které je vhodně ohraničeno na straně jedné pádem francouzského císaře Napoleona I. a vytvořením nového politického pořádku na Vídeňském kongresu v letech 1814–1815, na straně druhé pak červencovou revolucí ve Francii z roku 1830, která podnítila několik dalších více či méně úspěšných pokusů o politické změny i v některých dalších evropských státech. Tato revoluční vlna z počátku 30. let byla vyústěním dříve akumulované nespokojenosti části evropské populace sahající mnohdy do doby Vídeňského kongresu, případně ještě za něj. Rozhodnutí autora věnovat se právě tomuto půldruhému desetiletí je možné považovat současně i za chvályhodný počín, protože se stále jedná o období nacházející se mimo hlavní proud zájmu českých historiků a současně k němu vychází i málo překladů zahraniční knižní produkce. To je samozřejmě škoda, neboť nedávné dvoustleté výročí Vídeňského kongresu zaznamenalo mimo Českou republiku velký ohlas a vedlo k rozmnožení kvalitní odborné literatury nejen k této významné historické události, ale také k dějinám první čtvrtiny 19. století.

Uhlířova práce tento neutěšený stav do jisté míry napravuje, a to velmi přehledným, srozumitelným a v neposlední řadě mimořádně čtivým způsobem. Rozsáhlý text je rozdělen do pětadvaceti kapitol, což přispívá k čtenářově snadné orientaci v poměrně složité problematice představené na rozsáhlém teritoriu, neboť autor se nevěnuje jednomu či dvěma regionům, nýbrž všem oblastem Evropy, ve kterých docházelo k vážnému pnutí mezi vládami a opozicí. K přehlednosti zde slouží i to, že výklad není veden striktně po časové přímce, nýbrž že autor bere ohled i na jednotlivé regiony, kterým logicky vyčleňuje ucelené části své knihy, často i několik po sobě jdoucích kapitol. V jejich rámci se pak nebojí sáhnout k flashbackům, kdy se vrací zpět v čase, aby vysvětlil vývoj v daném státě či oblasti, pročez jako průvodců nejednou využívá i některých významných osobností.

Jestliže v první kapitole slouží Vídeňský kongres, který představoval mezník mezi napoleonskými válkami a následným obdobím míru, jako ideální výchozí bod celého příběhu, pak v té následující autor umně používá jednoho z nejvýznamnějších účastníků kongresu, Talleyranda, k analýze účasti Francie a současně i k jednomu z mnoha v knize přítomných návratů v čase, v tomto případě do období Velké francouzské revoluce a zejména prvního císařství. Talleyrandova kariéra tak autorovi slouží jako historická sonda, nezbytná pro pochopení francouzských dějin a opozičního hnutí po roce 1815. Těm jsou věnovány ještě kapitoly pět a šest, jmenovitě zasvěcené odporu části francouzské společnosti proti restaurovanému bourbonskému režimu. Odpor se projevil mimo jiné protivládními konspiracemi v tajných spolcích. Jak autor správně zdůrazňuje, jejich cíle měly primárně republikánský charakter, zatímco odkaz Napoleona I. po roce 1815 uvažoval. Absence bonapartismu jako reálné politické síly ve Francii pak autor využívá k jistému vychýlení

z hlavní dějové osy, a to směrem k otazníku, který visel nad smrtí Napoleona I. v roce 1821. Je však nutné dodat, že se jedná o odbočku pro čtenáře nanejvýš atraktivní.

Mezi výše uvedené části jsou včleněny kapitoly tři a čtyři. První z nich se zabývá Svatou aliancí, jejíž prohlášení bylo podepsáno v září 1815 a která se brzy stala symbolem protikonstituční politiky mnoha evropských států, vedených Ruskem, Rakouskem a Pruskem. Autor v této kapitole volí střizlivější přístup k hodnocení jejího významu v praktické rovině mezinárodních vztahů, než je v české historické produkci běžné, přesto lze polemizovat s tvrzením na straně 52, že Svatá aliance byla jedním ze dvou pilířů mezinárodního systému po roce 1815. To je však spíše interpretační záležitost. Poté autor přesouvá svoji pozornost na osobu rakouského ministra zahraničí Metternicha. Tento údajný „kočí Evropy“, což je známá, třebaže poněkud nadsazená Metternichova přezdívka použitá i pro název čtvrté kapitoly, je zde stejně jako Talleyrand využit k retrospektivnímu pohledu, v tomto případě na situaci Rakouska před rokem 1815.

Po výše zmíněném exkurzu do francouzských reálií se děj přesouvá přes sedmou kapitolu, věnovanou setkání evropských velmocí na prvním ze čtyř postnapoleonských kongresů v Cáchách v roce 1818, z Francie do Německa, aby ve třech následujících kapitolách bylo analyzováno téma raného německého nacionalismu. Zrod tohoto hnutí má kořeny v období napoleonských válek, se kterým je také spojen mýtus osvobozeneckých válek Němců proti Napoleonovi. Tento mýtus autor oprávněně zpochybňuje, aby poté čtenáře uvedl do problematiky studentských celoněmecky orientovaných spolků, takzvaných buršenshaftů. Jeden z jejich členů, Karl Ludwig Sand, v roce 1819 zavraždil tehdy známého dramatika Augusta von Kotzebue. Autor velmi správně hodnotí příčiny Kotzebuovy smrti, která byla po více jak jeden a půl staletí schována pod nánošem tendenčních tvrzení jako důsledek dramatikova údajného reakcionářství a špionáže pro cara.

Nepopiratelným a zásadním důsledkem tohoto incidentu byla reakce německých panovníků v podobě Karlovarských dekretů, kterými byly ještě roce 1819 omezeny univerzitní, spolkové a tiskové svobody v Německu, což zde nevyhnutelně vedlo k utlumení politického života. Je však otázkou, zda není poněkud přehnané autorovo tvrzení ze strany 149, že v důsledku těchto dekretů skončil i „veselý společenský ruch“, kdy „družná atmosféra ustoupila podezřívavosti“ v důsledku policejního špiclování a lidé hledali apolitické útočiště v klidu rodinného krbu. Zde by však bylo vhodné tuto biedermeierovskou tendenci kontextualizovat šířeji, a to spíše jako společenskou reakci na téměř čtvrtstoletí trvající války s revoluční a napoleonskou Francií než jako důsledek často přeceňované perzekuce německých vlád.

Z Německa je čtenářova pozornost vedena skrze Rakousko, kde byly velmi silně potlačovány projevy jakéhokoliv protirežimního smýšlení, na Apeninský poloostrov, který byl, na rozdíl od dnešní doby, politicky rozdroben mezi několik států. Někteří italští panovníci navíc nerespektovali ducha nové doby a vládli způsobem, který vyvolával odpor mnoha jejich poddaných. Ti se pak sdružovali do tajných spolků, z nichž dodnes nejznámější jsou karbonáři. Konspirace tajných společností zde vedla k revolucím v Království Obojí Sicílie a Piemontu v letech 1820–1821, o kterých tehdy jednali zástupci velmocí na kongresech v Opavě a Lublani a které byly nakonec potlačeny vojenskou intervencí Rakouska (kapitoly jedenáct až šestnáct). Někteří z těch, kteří brojili proti stávajícímu politickému řádu v Itálii,

dokonce skončili ve věznici na Špilberku. Tomuto neutěšenému místu a několika jeho nedobrovolným obyvatelům věnuje autor celou sedmnáctou kapitolu, ve které zúročil své hluboké znalosti brněnských realit.

V jižní Evropě čtenář setrvá i na stránkách dalších tří kapitol, líčících osudy revolucí ve Španělsku a Portugalsku a povstání Řeků proti turecké nadvládě. Na Pyrenejském poloostrově došlo k těmto událostem v roce 1820, v Řecku pak o rok později. O neúspěchu liberálů ve Španělsku rozhodl kongres ve Veroně z roku 1822, který posvětil vojenskou intervenci Francie. Ta rozhodla o vítězství kontrarevoluce v Madridu. V Portugalsku naopak přítomnost britské válečné flotily umožnila dosažení kompromisu mezi panovníkem a liberální opozicí. A konečně Řekové díky intervenci tří z pěti evropských velmocí dosáhli na počátku 30. let úplné nezávislosti na Osmanské říši. Jak v Portugalsku, tak v Řecku se na stranu těch, kteří toužili po politických změnách, postavila tehdy nejliberálnější velmoc: Velká Británie. Jak však autor dokazuje v jednadvacáté kapitole, velmi trefně nazvané „Neklidné ostrovy“, tajné protivládni konspirace s násilnými cíli se nevyhnuly ani jí. Zde ovšem nakonec k žádné revoluci nedošlo, a to ze dvou důvodů: z krátkodobého hlediska pomohla bdělost policie, z dlouhodobého pak parlamentní reforma z roku 1832.

Na rozdíl od Portugalců a Řeků se žádné politické změny nedočkali ani Rusové a Poláci, žijící pod nadvládou cara. Těm jsou věnovány předposlední tři kapitoly, které líčí neúspěšné konspirace ruských a polských tajných spolků proti samodržaví. Pokud již došlo k projevům otevřené neposlušnosti, jak se stalo především v případě povstání děkabristů z prosince 1825, nebylo pro cara příliš obtížné je zlikvidovat.

Knihu uzavírá pětadvacátá kapitola, sloužící jako stručný exkurz do dalšího revolučního víru let 1830–1831, kdy svoji nespokojenost s převládajícími pořádky dali jako první velmi hlasitě najevo obyvatelé Francie. Jejich úspěch z posledních červencových dnů vedl nejen k výměně panovnické dynastie na francouzském trůně a důležitým ústavním změnám, ale také k revolucím v Belgii, Itálii a Polsku. S většími ohledy pak vůči svým panovníkům vystoupili i poddaní v některých německých státech.

Jak je z obsahu patrné, autor vskutku pokrývá všechny oblasti Evropy, ve kterých je možné vysledovat významnou politickou konspiraci proti stávajícím režimům. To vše navíc zasazuje do širšího rámce vojenských, hospodářských a sociálních dějin přelomu 18. a 19. století. Kromě výše uvedených marginálních výtek vyloženě interpretačního charakteru se v textu nevyskytují žádné faktografické chyby, což je u takto tematicky široce pojaté práce více než úctyhodné, ovšem na druhou stranu pochopitelné, neboť se jedná o výsledek autorova celoživotního zájmu o dějiny napoleonské a postnapoleonské Evropy, kterým věnoval i některé své dřívější publikace.¹ I díky tomuto zájmu a současně znalosti několika cizích jazyků mohl Uhlíř pro současnou knihu čerpat z velmi široké pramenné základny. Ta obsahuje nejen nejnovější produkci zahraničních odborníků, ale i dokumenty z několika evropských archivů. Výběr z použitých pramenů a literatury, uvedený na konci monografie, je svým rozsahem pro literaturu faktu pozoruhodný, ovšem přesto se stále

1 Dušan UHLÍŘ, *Slunce nad Slavkovem*, Třebíč 2010, původně Praha 1984, a TÝŽ, *Slezský šlechtic Felix Lichnovský*, Praha – Litomyšl 2009.

skutečně jedná o „pouhý“ výběr toho nejvýznamnějšího, co autor ve svém dosavadním badatelském úsilí k této době prostudoval.

Závěrem lze konstatovat, že nejnovější historický exkurz profesora Dušana Uhlíře je nanejvýš fundovaným, zajímavým a čtivým pokusem o zhodnocení sice krátkého a v českém prostředí polozapomenutého, avšak rozhodně ne bezvýznamného období evropských dějin. Bezpochyby se jedná o mistrný způsob popularizace minulosti, který může zaujmout nejen laickou veřejnost, ale také studenty historie a profesní historiky.

Miroslav Šedivý

Lothar HÖBELT – Johannes KALWODA – Jiří MALÍŘ (edd.)

Die Tagebücher des Grafen Egbert Belcredi 1850–1894

(= Veröffentlichungen der Kommission für Neuere Geschichte Österreichs, Bd. 114)

Nach editorischen Vorarbeiten von Antonín Okáč.

Wien – Köln – Weimar, Böhlau Verlag 2016, 1138 s., ISBN 978-3-205-20067-3.

Autentické konzervativní politické a historické myšlení s nádechem věčné platnosti a stálé nejistoty zároveň bylo a je u nás Popelkou. Minulá i současná česká společnost nerada čte a poslouchá muže, kteří psali a říkali nahlas skeptické, kriticky nepřijemné soudy o nás samých a měli vyhraněný názor i na minulé děje. Bylo jich vždy poskrovnu a i jejich politická praxe se málokdy ohlížela na většinové názory a myšlení. Jedním z takových mužů minulosti, který byl spojen pupeční šňůrou s habsburskou monarchií, katolickou Moravou a její konzervativně smýšlející aristokracií byl hrabě Egbert Belcredi, který žil v letech 1816 až 1894. I profesionálním historikům moderní doby vytane na mysli při vyčtení jména Belcredi spíše postava Egbertova mladšího bratra Richarda, který byl v letech 1865 až 1867 rakouským ministerským předsedou. Richardovo působení ve vysoké politice nebylo nikterak šťastné, což i bratr v denících charakterizoval jako ministrování „bez energie“. S jeho jménem bude asi již navždy spojeno sistování Schmerlingovy ústavy v roce 1865 a nakonec i vážná vnitropolitická krize po drtivé rakouské porážce u Hradce Králové o rok později. Řešení této hluboké vnitropolitické a státoprávní krize bylo ale císařem přenecháno, jak známo, nikoliv zdrženlivému moravskému aristokratovi Richardu Belcredimu, ale nerakušanovi, bývalému saskému ministerskému předsedovi a Bismarckovu protihráči Friedrichu Ferdinandu Beustovi.

Nicméně Egbert Belcredi do politiky také významně zasáhl. Nebyl sice nikdy, tak jako bratr, ministerským předsedou, ani ministrem nebo místopředsedou. Byl „jenom“ poslancem moravského zemského sněmu a předsedícím moravského zemského výboru a také členem poslanecké sněmovny říšské rady, kde náležel více méně zcela formálně do tzv. českého klubu a zde se mimo jiné podílel na vyhodnocení ankety o dělnické otázce. Do otevřených státoprávních bojů se tak jako například smečenský pán hrabě Jindřich Clam Martinic či děčínský Leo Thun-Hohenstein s ústavověrnými liberály nikdy nepouštěl. Přesto byl označován dobovým německým liberálním tiskem za státoprávníka, federalistu, feudála či klerikála. Tyto a jiné z hlediska liberálů pejorativní nálepky byly přisuzovány ve